

YORUM: ANAYASA MAHKEMESİ'NİN ANAYASA ŞİKÂyetİ KARARLARININ USULİ AÇIDAN DEĞERLENDİRMESİ

(COMMENT: A PROCEDURAL ANALYSIS OF THE CONSTITUTIONAL COMPLAINT DECISIONS OF THE TURKISH CONSTITUTIONAL COURT)

Gözde Atasayan*

ÖZET

Bireysel başvuru hakkının Anayasal sistemimize dahil olmasından bu yana, Anayasa Mahkemesinin uygulamasına bakıldığında, kabul edilebilirlik ölçütlerinde Anayasa ve yasanın ortaya koyduğu bazı “sınırlılıkların” aşılmasına yönelik adım atılmadığı, AYM'nin zaten Yasa ve İçtüzükle daha da sınırlanan yetkilerini, bir de üstüne kendisinin de sınırladığı; kişi, konu, zaman bakımından yetkisini son derece “dar” yorumladığı ve ihlale yol açan bir yasal düzenlemenin iptal edilemeyeceği anlayışının benimsendiği görülüyor. Bu durum, insan haklarının daha etkin bir şekilde korunması amacı güden bireysel başvuru usulünün sağlayacağı korumanın, bir anlamda, uygulamada AYM eliyle sınırlandırılması demektir. Mahkemenin ilk kararlarında, insan haklarını korumak ve geliştirmek açısından daha pasif kaldığı ve genişletici bir yorum ortaya koymadığı söylenebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bireysel Başvuru, Kabul Edilebilirlik, Anayasa Mahkemesi, Usul, Sınırlama

ABSTRACT

Since “right of individual application to the Constitutional Court” has been on the register in our Constitutional system, as we analyse the Court’s practice, it can be said that, The Constitutional Court has not tended to go beyond the limitations about the “admissibility criteria” in the Constitution and the law. In other words, the Court has been tended to limit its competence and it has interpreted “the admissibility criteria” about the applicant, subject and time very strictly. Also, according to Court, it would not been repeal if an act violated an individual’s right. It means that, the protection of the individual application to the

---

* Ar. Gör., Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Constitutional Court which aims to protect and enhance the rights and freedoms, has been limited by the Constitutional Court itself. In the first decisions of the Court, it has remained passive and it has not interpreted the terms and criterias widely to protect and improve human rights.

Keywords: Individual Application, Admissibility, Constitutional Court, Procedure, Restrictions

***

1. Giriş

2010 Anayasa değişikliği ile birlikte Anayasal sistemimizde yerini alan bireysel başvuru hakkında, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulü Hakkında Kanun¹ ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün² yürürlüğe girmesiyle birlikte, 23 Eylül 2012'den bu yana ilk içtihatlar, üzerine yorum yapılabilecek düzeyde ortaya çıkmıştır. Bu kararların çoğunu, usule ilişkin kabul edilemezlik kararları oluşturmaktadır. Türkiye'nin bireysel başvuru macerasında, asıl sorun, bir başvurunun esas hakkında incelenebilir aşamaya gelebilmesidir (?) Anayasa Mahkemesinin (AYM) veri tabanında, şu ana dek yayınlanmış çok sayıda kabul edilemezlik kararı vardır -bunların bazıları maddi haklar yönünden incelenebilecek olduğu halde... Kabul edilemezlik kararları incelendiğinde ise; bunların “açıkça dayanaktan yoksunluk, kanun yollarının tüketilmemesi, yetkisizlik, feragat, kişi, konu ve zaman bakımından yetkisizlik, süre aşımı” gibi nedenlerle verildiği görülmektedir.

Mahkemenin şu ana kadarki uygulamasına bakıldığında, kabul edilebilirlik ölçütlerinde mevzuatın ortaya koyduğu bazı “sınırlılıkların” (ki bunların pek çoğu da Anayasa'ya aykırı düşen sınırlılıklar olarak göze çarpmaktadır, o da başka bir değerlendirme konusu!) aşılmasına yönelik adım atılmadığı, AYM'nin zaten Yasa ve İçtüzükle daha da sınırlanan yetkilerini, bir de üstüne kendisinin de sınırladığı; bireysel başvuru yapabilecek kişilerin sınırlı olarak yorumlandığı ve ihlale yol açan bir yasal düzenlemenin iptal edilemeyeceği anlayışının benimsendiği görülüyor. Kabul edilebilirlikle ilgili yayınlanmış olan sınırlı sayıda karara bakıldığında, AYM'nin hak ve özgürlüklerin içeriğinin belirlenmesinde zaman zaman İHAS'ın daha dar kapsamlı hükümlerini göz önüne aldığı da görülmektedir. Bu durum, insan haklarının korunmasına özgülenmesi gereken bireysel başvuru usulünün sağlayacağı korumanın AYM eliyle daraltılması anlamına gelmektedir. Mahkemenin ilk kararları

¹ 03.04.2011 tarih ve 27894 sayılı RG

² 12.07.2012 tarih ve 28351 sayılı RG

rında insan hakları savunuculuğu bakımından çekingen bir tutum benimsemiş ve genişletici bir yorum ortaya koyamadığı söylenebilecektir.

2. Başvuru Kapsamı İle Sınırlı İnceleme

Yüksek Mahkemeye göre, bireysel başvurulara dair inceleme, başvuru kapsamıyla sınırlı olduğundan, başvurucular tarafından ileri sürülmeyen herhangi bir hak ihlalinin re'sen incelenmesi söz konusu değildir³. Ama öte yandan, AYM, nitelendirme yetkisine sahip olduğunu belirtmiştir. Yüksek Mahkeme, konuyla ilgili bir kararında, başvuruda ileri sürülen diğer bir temel hakkı ve eşitlik ilkesini bir tarafa bırakarak, incelemeyi adil yargılanma hakkı üzerinden yapmıştır. “AYM, olayların başvurucu tarafından yapılan hukuki tavsifi ile bağlı değildir.”⁴

“Başvuru kapsamı ile sınırlılık”, mutlak biçimde uygulandığı sürece, bireysel başvurunun kişiselleşmiş korumaya dayalı “özel işlevi” ön planda olacaktır. AYM, Almanya modelinde olduğu gibi, bağlantılı temel hakkı başvurudaki iddialardan bağımsız bir şekilde saptama yoluna giderse, bireysel başvurunun “nesnel işlevi” ağırlık kazanacaktır. Nesnel işlev, genel olarak temel hak ihlalden kaynaklanan Anayasaya aykırılık durumunun ortadan kaldırılmasını hedefler⁵.

3. Anayasa Mahkemesi ile Diğer Mahkemeler Arasındaki Yetki Meselesi

Yüksek Mahkeme, Anayasada yer alan temel hak ve özgürlükler ihlal edilmedikçe ya da davaya konu olan mahkeme kararı açıkça keyfîlik içermedikçe, dava konusu yargısal karardaki maddi ve hukuki hataları bireysel başvuruda dikkate almayacağını belirtmektedir. Dolayısıyla, mahkemelerin açıkça keyfî davranmaksızın davaya uygulanacak hukuki düzenlemeleri yorumlaması ve delilleri değerlendirmesi, kendi başına bireysel başvurunun kabulü için yeterli olmayacaktır. Mahkeme kararlarındaki yargılama sonucuna ilişkin temyiz benzeri iddialar “başvurunun dayanaktan açıkça yoksun olduğu” gerekçesiyle reddedilecektir⁶. Anayasal içtihadın bu değerlendirmesi, bireysel başvuru ile temyiz arasına sınır

³ Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/1281, K.T. 16.05.2013, www.anayasa.gov.tr, E.T. 25.10.2013.

⁴ Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/1134, K.T. 16.05.2013, www.anayasa.gov.tr, E.T. 25.10.2013.

⁵ Bkz. Bertil Emrah Oder, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda İlk Evre, Sınırlar, Sorunlar ve Yeni İçtihatlar”, *Güncel Hukuk*, Eylül 2013/9-117, s.17.

⁶ Örnek kararlar olarak bkz. AYM, Başvuru No: 2012/1027, K.T. 12.02.2013; AYM, Başvuru No: 2012/649, K.T. 16.04.2013, www.anayasa.gov.tr, E.T. 25.10.2013.

çekerek AYM'nin bireysel başvuru aracılığıyla bir tür "süper temyiz organı" konumuna düşmeyeceği anlamına gelmektedir⁷.

Bu yorum, derece mahkemelerinin takdir yetkisinin sınırsız olmadığını da göstermektedir. Yüksek Mahkeme, tutukluluğun hukuka uygunluğu ile ilgili başvurularda, ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren birden fazla suçtan yargılanan kişiler için azami tutukluluk süresinin her suç için ayrı ayrı geçerli olacağına dair derece mahkemelerinin verdiği kararları "kanun veya Anayasaya bariz şekilde aykırı yorumlar ile delillerin takdirinde açıkça keyfilik halinde hak ve özgürlük ihlaline sebebiyet veren bu tür kararların bireysel başvuruda incelenmesi gerekir. Aksinin kabulü, bireysel başvuruda getiriliş amacıyla bağdaşmaz." demektedir⁸.

4. Kanun Yollarının Tüketilmesi Koşulu

Bireysel başvuru hakkı, ilgili tüm idari ve yargısal başvuru yollarının tüketilmesi ile kullanılabilir. Başvurucu, öncelikle ve süresinde yetkili idari ve yargısal mercilere usulüne uygun olarak başvuruda bulunmalı, aynı zamanda dava ve başvurusunu takip etmek için gerekli özeni göstermiş, kanunlarda öngörülen gerekli usul, süre ve diğer koşullara uygun hareket edilmiş olmalıdır⁹. Yüksek Mahkemeye göre, yalnızca olağan kanun yolları tüketilmelidir ve hukuk yargılaması ile idari yargıda karar düzeltme yolunun da tüketilmesi gerekliken¹⁰, ceza yargılamasında temyiz kararlarına karşı itiraz yolu olağanüstü kanun yolu olarak tüketilmesi gereken bir yol değildir¹¹.

AYM, kanun yollarının tüketilmesi koşulunu -6216 sayılı Kanunda yer almamakla birlikte- belli hallerde mutlak olarak aramamaktadır: Tüketilmesi beklenen başvuru yollarının etkisiz olması ya da tüketme koşulunun beklenmesinin başvuru yolunun temel hak ve özgürlüklerine yö-

⁷ Bkz. Bertil Emrah Oder, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda İlk Evre, Sınırlar, Sorunlar ve Yeni İçtihatlar", *Güncel Hukuk*, Eylül 2013/9-117, s.15.

⁸ Bkz. AYM, Başvuru No: 2012/521, K.T. 02.07.2013, www.anayasa.gov.tr, E.T. 25.10.2013.

⁹ Bkz. AYM, Başvuru No: 2012/ 74, K.T. 05.03.2013, www.anayasa.gov.tr, E.T. 25.10.2013.

¹⁰ Bkz. AYM, Başvuru No: 2012/403, K.T. 26.03.2013; AYM, Başvuru No: 2012/26, 26.03.2013, www.anayasa.gov.tr, E.T. 25.10.2013.

¹¹ Bu yola başvurulduğu ve sonucu beklenildiği durumlarda başvuru süresi olan 30 günlük sürenin kaçırılması mümkündür. Bu nedenle, ceza yargılamasında belirtilen hususa dikkat edilmesi oldukça önemlidir. Bkz. Ulaş Karan, "Bireysel Başvuru Usulünün İlk Dokuz Ayına Dair Kısa Bir Değerlendirme, Beklentilerin Neresindeyiz?", *Güncel Hukuk*, Eylül 2013/9-117, s.25.

nelik ciddi ve geri dönülmesi mümkün olmayan bir tehlike doğurması. Bu yaklaşım, İHAM kararlarıyla da uyumlu görünmektedir.

Mahkeme kararlarından örnek olarak: AYM, sınırdışı edilmeye ilişkin bir başvuruda, “kişinin maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik ciddi ve kişiselleşmiş riskin kapsamlı dayanakları ile ortaya konması” bakımından bir değerlendirme yapmıştır¹². Bu durum, tüketme koşulunun aranmamasına yol açmaktadır.

Mahkeme, uzun tutukluluk süresiyle ilgili bir olayda da, hukuk sistemimizde sadece tazminat öngörülmesi ve kişinin serbest bırakılmasına dair bir başvuru yolunun olmaması nedeniyle, doğrudan bireysel başvuru yapılabileceğini belirtmiştir¹³.

5. Zaman Bakımından Yetki

Mahkeme, zaman bakımından yetkisinin 23.09.2012 tarihinden sonra kesinleşen işlem ve kararlarla sınırlı olduğunu belirtmektedir¹⁴. Bu noktada 23.09.2012 tarihinden önce olağan kanun yollarına başvurulması sonucu kesinleşen işlem ve kararların, yeniden yargılama veya kanun yararına bozma talepleriyle mahkemelere veya yetkisi olmayan kurum ve organlara başvurularak canlandırılması kabul edilmemiştir¹⁵. Ayrıca, zaman bakımından yetkinin belirlenmesinde ilgili kararın tebliğ edildiği tarih değil, verildiği tarih göz önünde tutulmaktadır¹⁶.

6. Kişi Bakımından Yetki

Kişi bakımından yetki konusunda, Yüksek Mahkeme, “Bireysel başvuru, kamu gücünün kullanılmasından kaynaklanan hak ihlallerine karşı tanınan bir yol olduğundan kamu tüzel kişilerine bireysel başvuru hakkı tanınması, bu anayasal kurumun hukuki niteliğiyle bağdaşmaktadır.” demektedir. Bireysel başvurudan yararlanabilecek hak öznelere ve yararlanmanın sınırı konusunda, Mahkeme 6216 sayılı Kanunu yalnızca sözel anlamıyla ve son derece dar bir şekilde yorumlamaktadır.

¹² Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/1243, K.T. 16.04.2013, www.anayasa.gov.tr, E.T. 25.10.2013.

¹³ AYM, Başvuru No: 2012/521, K.T. 02.07.2013, www.anayasa.gov.tr, E.T. 25.10.2013.

¹⁴ Bkz. Ulaş Karan, “Bireysel Başvuru Usulünün İlk Dokuz Ayına Dair Kısa Bir Değerlendirme, Beklentilerin Neresindeyiz?”, *Güncel Hukuk*, Eylül 2013/9-117, s.26.

¹⁵ Bkz. AYM, Başvuru No: 2012/829, K.T. 05.03.2013; AYM, Başvuru No: 2012/644, K.T. 05.03.2013; AYM, Başvuru No: 2012/317, K.T. 16.04.2013, www.anayasa.gov.tr, E.T. 25.10.2013.

¹⁶ Bkz. AYM, Başvuru No: 2012/883, K.T. 05.03.2013, www.anayasa.gov.tr, E.T. 25.10.2013.

AYM, kamu tüzel kişileri bakımından Sanayi ve Ticaret Odası, köy muhtarlığı ve belediyelerin yaptığı bireysel başvuruları “kişi bakımından yetkisizlik” gerekçesiyle reddetmiştir¹⁷. Yüksek Mahkeme, “kamu tüzel kişisi” kavramını son derece sınırlı olarak ele almaktadır ve kamu tüzel kişilerinin, kamu gücünü kullanmalarıyla bağlantılı olmayan hususlar söz konusu olduğunda da hak özneliğini reddetmektedir. Oysa bilindiği üzere, kamu tüzel kişilerinin de kamu gücü kullanmaksızın, tamamen özel hukuk işlemlerine tâbi pek çok işlemi vardır. Bu durumda örneğin, mülkiyet hakkının ihlali sebebiyle kamu tüzel kişilerine kamu gücünü kullanmadığı bir hukuki ilişki dolayısıyla dava hakkı tanımamak, anayasa şikâyetinin objektif hukuk düzenini koruma işlevini yerine getirmesine engel olacaktır¹⁸.

6216 sayılı Kanunda özel hukuk tüzel kişileri için hak özneliğinin bir koşulu olan “tüzel kişiliğine bağlı haklar” ölçütü, oldukça sınırlı biçimde anlaşılmış ve yorumlanmıştır. Yüksek Mahkeme, bireysel başvurulara ilişkin, özel hukuk tüzel kişilerinin (dernekler, vakıflar, ticari ortaklıklar vb.) sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilecekleri hükmünü değerlendirdiği bir kararda da Türk Pediatrik Onkoloji Grubu Derneğinin üniversitelerdeki çocuk hemotolojisi ve çocuk onkolojisi bilim dallarının birleştirilmesine dair düzenlemeden tüzel kişiliğe dair hakların ihlal edilmediğine karar vermiştir¹⁹.

“Kamu tüzel kişileri” kavramına İHAM ile AYM'nin bakış açısı farklıdır. Birçok ülkede, kamu tüzel kişileri ile özel hukuk tüzel kişileri farklı şekilde düzenlenmiştir. İHAM, “örgüt” kavramının iç hukukta nasıl tanımlandığından bağımsız, özerk bir anlamı olduğunu belirtmek-

¹⁷ Mahkeme, bu kapsamda önüne gelen başvuruda konuyu AY md.127 çerçevesinde ele almıştır. Mahkemeye göre, bireysel başvuru hakkı tanınmayan “kamu tüzel kişisi” kavramı içine, merkezi idare birimleri yanında, mahalli idareler de girmektedir. Bu açıdan mahalli idareler üzerindeki vesayet denetiminin gevşek ya da sıkı olmasının ya da ilgili idarenin içinde bulunduğu hukuki ilişkinin niteliğinin bir önemi yoktur.” Mahkeme, karar organları veya yöneticileri doğrudan seçimle işbaşına gelen ve kamu tüzel kişiliği olan mahalli idare birimleri olan belediyelere ve köye başvuru hakkı tanımamıştır. Bkz. AYM, Başvuru No: 2012/743, K.T. 05.03.2013; AYM, Başvuru No: 2012/22, K.T. 25.12.2012; AYM, Başvuru No: 2012/1327, K.T. 12.02.2013, www.anayasa.gov.tr, E.T. 25.10.2013.

¹⁸ Bkz. Ece Göztepe, “Türkiye’de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi”, *TBB Dergisi*, 2011/95, s.29.

¹⁹ Bkz. AYM, Başvuru No: 2012/95, K.T. 25.12.2012, www.anayasa.gov.tr, E.T. 25.10.2013.

tedir²⁰. Bir örgütün iç hukukta idari teşkilat altında düzenlenmiş olması ve/ya kamu tüzel kişisi olarak nitelendirilmiş olması, onu otomatik olarak İHAS sisteminin dışına çıkarmamaktadır. Burada ayırt edici olan, örgütün AY ve yasalarla kendilerine biçilen kamusal bir fonksiyonu yerine getirip getirmediğidir²¹. Bunun için şu kriterlere bakılır: Hukuki statülerine, yürüttüğü faaliyetlere ve siyasi organlardan ne kadar bağımsız çalıştıklarına bakmak gerekecektir. Hükümete bağlı çalışmayan, tamamen bağımsız olan kamu tüzel kişiler ise hükümet dışı örgüt kategorisindedir.

Bu bağlamda, AY md.135’te Türkiye’de faaliyet gösteren ve “belli bir mesleğe mensup olanların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ile ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hakim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlakını korumak maksadı ile yasayla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından yasada gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzel kişiliği” niteliğindeki meslek kuruluşları ve birlikleri ve odalar AY’da özel güvenceye kavuşturulmuş birer örgüt niteliğindedirler. Her ne kadar, iç hukukun düzenlemesiyle kamu kurumu niteliğinde olsalar da hukuki yapıları onları İHAM içtihatları kapsamında koruma alanına almaktadır. Ancak AYM, meslek odaklı dernekleri de hak öznesi olarak görmemektedir²².

7. Konu Bakımından Yetki

7.1. Mahkemenin Dar Yorumu

Anayasal düzenleme (AY md. 148) ve 6216 sayılı Kanun md.45/1 çerçevesinde, AY’da güvencelenen temel hak ve özgürlüklerden, İHAS ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi biri için başvuruda bulunulabilmektedir. Mahkemeye göre, “AYM’ye yapılan bir bireysel başvurunun esasının incelenebilmesi için, kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddia edilen hakkın AY’da güvence altına alınmış olmasının yanı sıra, İHAS ve Türkiye’nin taraf olduğu ek protokollerin kapsamına da girmesi gerekir. Yani, AY ve İHAS’ın ortak ko-

²⁰ Chassagnou and others v. France, (Grand Chamber), Appl. No. 25088/94, 28331/95, 28443/95, 29.04.1999, para. 100, www.echr.coe.int, E.T. 20.10.2013.

²¹ Bkz. Olgun Akbulut, “Toplantı ve Örgütlenme Özgürlükleri”, *İnsan Hakları ve Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa; Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, Ed. Sibel İnceoğlu, 3.b, Beta Yay. (1.Baskı Avrupa Konseyi Yay.), İstanbul 2013, s.396.

²² Bkz. AYM, Başvuru No: 2012/95, K.T. 25.12.2012, www.anayasa.gov.tr, E.T. 25.10.2013.

ruma alanı dışında kalan bir hak ihlali iddiasını içeren başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi mümkün değildir.”²³

Ortak koruma alanı belirlenirken Mahkeme tarafından her iki metne birlikte bakılmaktadır. Ancak bu noktada, temel hakkın koruma alanının, Mahkeme eliyle daraltıldığı ve sınırlandırıldığı göze çarpmaktadır. Örneğin; “eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı” konusunda, Yüksek Mahkeme, AY md.10’daki “daha geniş koruma”yı değil, ona göre daha dar ve sınırlı olan İHAS md. 14’ü esas almıştır²⁴. Yine, “adil yargılanma hakkı” bağlamında, Mahkeme, AY md. 36’daki özel bir sınırlama nedeni de içermeyen, koruma alanını geniş tutan anayasal konumunu benimsememiş; İHAS md. 6’daki daha sınırlı düzenlemeyi²⁵ esas almıştır²⁶. Maalesef, İHAS, - yapılan onca hizmet içi eğitim; bireysel başvuruda görev alacak yargıçların Strasbourg’a gönderilmesi, vs.ye rağmen- AYM tarafından, temel hak koruması için tersine etki yaparak, temel hakkı zayıflatıcı bir unsur olarak değerlendirilmiştir (?)

Bireysel başvuru hakkını Anayasal hale getiren 2010 değişikliği gerekçesinde, bu hakkın kabul edilme nedenlerinden biri olarak “İHAM önündeki ihlalleri azaltmak” da tartışılmış ve ileri sürülmüştü. Ancak elbette, sadece bu iradenin göz önüne alınması söz konusu olamaz²⁷ ... Aynı şekilde, İHAS ve onun yarattığı koruma sisteminin odak noktası ve koruma amacı da içselleştirildiği takdirde, İHAS md.53’te yer alan “Bu sözleşmenin hiçbir hükmü, herhangi bir Yüksek Sözleşmeci tarafın yasalara ... çerçevesinde güvence altına alınmış olan insan hakları ve temel özgürlükleri sınırlandırıyor veya derogasyona gidilmesine olanak tanıyor olarak yorumlanmayacaktır.” ifadesi de böylesi bir yoruma elverişli olmayacaktır. İHAS ve onun koruma sistemi, temel hakların korunması açısından bir “sınır ya da bariyer” değil, onların daha da geliştirilmesi açısından bir kalkış noktası olarak düşünülebilir... Sonuç olarak, AY’da

²³ Bkz. AYM, Başvuru No: 2012/917, K.T. 16.04.2013, www.anayasa.gov.tr, E.T. 25.10.2013.

²⁴ Bkz. AYM, Başvuru No: 2012/ 869, K.T. 16.04.2013; AYM Başvuru No: 2012/1049, K.T. 26.03.2013, www.anayasa.gov.tr, E.T. 25.10.2013.

²⁵ İHAS’ta bu hak, “medeni hak ve yükümlülükler ile ilgili uyumsuzluklar” ve “bir suç isnadının esasının karara bağlanması” bakımından gündeme gelmektedir.

²⁶ Bkz. AYM, Başvuru No: 2012/917, K.T. 16.04.2013, www.anayasa.gov.tr, E.T. 25.10.2013.

²⁷ Ayrıca, teklif gerekçesinde yer alan şu ifadeler de yadsınamaz: “Bireysel başvuru yolunun kabul edilmesi, bir yandan bireylerin sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerin daha iyi korunmasını sağlayacak, öte yandan da kamu organlarını Anayasaya ve kanunlara daha uygun davranma konusunda zorlayacaktır.” Burada “hukuk devleti” ve “temel hak ve özgürlüklerin daha etkin korunması vurgusu göze çarpmaktadır. Bkz. www.tbmm.gov.tr, E.T. 25.10.2013.

yer alan hak ve özgürlüklerin sağladığı koruma İHAS'a göre daha geniş olduğu durumda AY hükmünün esas alınması bireysel başvurunun amacına ve AY md.2'deki "insan haklarına saygılı devlet" ilkesine de daha uygun gözükmektedir²⁸.

7.2. Yasal Düzenlemeler ve Bireysel Başvuru Problemi

Konu bakımından yetki hususunda üzerinde durulması gereken bir diğer mesele de, 6216 sayılı Kanun, md.45/3'te yer alan "yasama işlemleri ... aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamaz." düzenlemesi doğrultusunda AYM'nin bu tür başvuruları kabul edilemez bulmasıdır. Mahkemeye göre, "Bir yasama işleminin, temel hak ve özgürlüğün ihlaline neden olması durumunda, bireysel başvuru yoluyla doğrudan yasama işlemine değil, ancak yasama işleminin uygulanması mahiyetindeki işlem, eylem ve ihmellere karşı başvuru yapılabilecektir."²⁹ Ancak bireysel başvurularda bir ihlalin yasanın yorumu veya uygulamasından değil, yasanın açık düzenlemesinden kaynaklandığı ve AY md.90/son fıkrasının derece mahkemeleri tarafından göz ardı edildiği durumlarda AYM'nin yalnızca ihlale hükmetmesi ile sorun sadece ilgili bireysel başvuru çerçevesinde ortadan kalkacaktır. Mahkemenin önüne gelecek bu tür durumlarda, kendisini "davayı görmekte olan mahkeme" olarak kabul ederek somut norm denetimi kapsamında ilgili yasa hükmünün iptali için konuyu AYM Genel Kurula havale etmesi en uygun çözüm olacaktır^{30 31}. Böylelikle, "usul ekonomisi" sağlanmış olacak, hem de temel hak ve özgürlük ihlalleri daha etkin bir şekilde korunabilecektir.

²⁸ Bkz. Sibel İnceoğlu, "Hak ve Özgürlükleri Sınırlama ve Güvence Rejimi", *İnsan Hakları ve Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa; Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, Ed. Sibel İnceoğlu, 3.b, Beta Yay. (1.Baskı Avrupa Konseyi Yay.), İstanbul 2013, s.51.

²⁹ Örnek olarak bkz. AYM Başvuru No: 2012/837, K.T. 05.03.2013; AYM Başvuru No: 2013/469, K.T. 16.04.2013, www.anayasa.gov.tr, E.T. 25.10.2013.

³⁰ Bkz. Sibel İnceoğlu, "Anayasa ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi İlişkisi", *İnsan Hakları ve Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa; Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, Ed. Sibel İnceoğlu, 3.b, Beta Yay. (1.Baskı Avrupa Konseyi Yay.), İstanbul 2013, s.12.

³¹ Ece Göztepe'ye göre de, aksi durumun kabulü halinde, "bu dolambaçlı yolun büyük bir zaman israfı oluşturacağı ise açıktır. Anayasa Mahkemesi'nin içtihat yoluyla, anayasaya aykırılık halinin tespiti halinde bunu bir bekletici sorun yapıp kanun ya da KHK'nin iptali istemiyle Genel Kurula başvurması da elbette mümkündür." Bununla birlikte, yazara göre, "Ancak bu durumda kanunun tarihsel yorumunun tümünden gözardı edilmesi gibi bir sorunla karşı karşıya kalınacaktır ki, bu sorunun nasıl aşılacağı ayrı bir tartışma konusudur." bkz. Ece Göztepe, "Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikayeti) 6216 sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi", *TBB Dergisi*, Ankara 2011, 2011/95, s.32.

Sonuç

Yüksek Mahkemenin şu ana kadarki uygulamasına bakıldığında bireysel başvuru hakkının kişi ve konu bakımından kapsamı ve yasama organının işlemlerinin denetim dışında tutulması konuları öne çıkmaktadır. Kabul edilebilirlik ölçütlerinde mevzuatın ortaya koyduğu bazı sınırlılıkların aşılmasına yönelik adım atılmadığı, bireysel başvuru yapabilecek kişilerin sınırlı olarak yorumlandığı görülmektedir. Kabul edilebilirlik ile ilgili kararlara bakıldığında, AYM'nin hak ve özgürlüklerin içeriğinin belirlenmesinde zaman zaman İHAS'ın daha dar kapsamlı hükümlerini esas aldığı söylenebilecektir. Bu durum, insan haklarının daha etkin bir şekilde korunması amacı güden bireysel başvuru usulünün sağlayacağı korumanın, bir anlamda AYM eliyle sınırlandırılması demektir. Sonuç olarak, Mahkemenin ilk kararlarında, insan haklarını korumak ve geliştirmek açısından daha pasif kaldığı ve genişletici bir yorum ortaya koymadığı söylenebilecektir.

YARARLANILAN ESERLER

AKBULUT, Olgun, "Toplantı ve Örgütlenme Özgürlükleri", *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, Ed. Sibel Inceoğlu, 3.b, Beta Yay. (1.Baskı Avrupa Konseyi Yay.), İstanbul 2013, s.381-422.

GÖZTEPE, Ece, "Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi", *TBB Dergisi*, Ankara 2011, 2011/95, s.13-40.

İNCEOĞLU, Sibel, "Anayasa ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi İlişkisi", *İnsan Hakları ve Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa; Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, Ed. Sibel Inceoğlu, 3.b, Beta Yay. (1.Baskı Avrupa Konseyi Yay.), İstanbul 2013, s.7-20.

İNCEOĞLU, Sibel, "Hak ve Özgürlükleri Sınırlama ve Güvence Rejimi", *İnsan Hakları ve Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa; Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, Ed. Sibel Inceoğlu, 3.b, Beta Yay. (1.Baskı Avrupa Konseyi Yay.), İstanbul 2013, s.23-52.

KARAN, Ulaş, "Bireysel Başvuru Usulünün İlk Dokuz Ayına Dair Kısa Bir Değerlendirme, Beklentilerin Neresindeyiz?", *Güncel Hukuk*, Eylül 2013/9-117, s.24-27.

ODER, Bertil Emrah, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda İlk Evre, Sınırlar, Sorunlar ve Yeni İçtihatlar", *Güncel Hukuk*, Eylül 2013/9-117, s.14-19.

YARARLANILAN İNTERNET SİTELERİ

www.anayasa.gov.tr

www.echr.coe.int

www.tbmm.gov.tr